

укладають шлюб. При практичному розв'язанні подібних колізійних проблем у сфері шлюбно-сімейних відносин недостатньо знати лише колізійну норму і положення законодавства держави, до якої вона відсилає. Потрібно також передбачити можливість зворотного відсилання і відсилання до права третьої країни та враховувати положення чинних міжнародних конвенцій та договорів між державами, які певним чином регламентують вирішення тих чи інших колізійних проблем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2705-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – №32
3. Цилукова І.В. Колізійні питання укладення і розірвання шлюбу в міжнародному приватному праві. – Режим доступу : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/28058/1/057_223_227.pdf
4. Розгон О. Колізійні питання укладання шлюбу з іноземним елементом. – Режим доступу: http://vjhr.sk/archive/2016_4/part_2/31.pdf
5. Менджул М.В. Порядок розірвання шлюбу з іноземними громадянами в Україні: окремі аспекти. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/21901/1.pdf>

Кишлалі Емма Іванівна,

студентка 3 курсу факультету цивільної та господарської юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Бабич І.Г.

ВИЗНАННЯ ШЛЮБУ НЕДІЙСНИМ ЯК ЗАХІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

На сьогодні в юридичній літературі не існує єдиної концепції відповідальності у сімейному праві. Відсутність єдиної наукової та правозастосовної позиції щодо поняття, правової природи, мети, функцій, принципів, підстав, стадій застосування сімейно-правової відповідальності знижує його ефективність і негативно відображається на правовому регулюванні сімейних правовідносин.

Науковці в галузі сімейного права не мають єдиної думки щодо юридичної природи недійсності шлюбу. Спірним залишається таке питання, рішення суду про визнання шлюбу недійсним є сімейно-правовою санкцією

відповідальності чи це – особливий захід захисту, який не є відповідальністю. Позиції вчених із цього приводу не є однозначними й остаточно доведеними. Так, В. О. Рясенцев вважав, що недійсність шлюбу – це правова санкція за недотримання вимог закону щодо укладення шлюбу, яка полягає в анулюванні прав та обов’язків, що вже виникли у подружжя, та неможливості появи нових [1, с. 21]. Таку думку підтримують і деякі інші вчені [2, с. 53]. Однак вони не уточнюють, якою саме санкцією є визнання шлюбу недійсним – заходом захисту чи заходом відповідальності. Інша група вчених вважає, що визнання шлюбу недійсним далеко не завжди можна ототожнювати із санкцією. Окремої думки дотримується І. Я. Верес, яка вважає, що визнання шлюбу недійсним є: санкцією, мірою сімейно-правової відповідальності недобросовісного з подружжя; способом захисту прав добросовісного з подружжя; загальною превенцією, яка сприяє укладенню дійсних шлюбів [3, с. 97].

На нашу думку, сучасна модель визнання шлюбу недійсним, закріплена в чинному Сімейному кодексі України, являє собою санкцію, яка застосовується у випадку порушення умов укладення шлюбу та має характер заходу відповідальності, оскільки застосовується за вчинення протиправних дій. Застосування цієї санкції тягне за собою негативні наслідки, передбачені ст. 45 СК України [4]. Перш за все, одним із таких наслідків є втрата особами, між якими було зареєстровано шлюб, прав та обов’язків подружжя, що встановлені СК України та іншими законами України. У ст. 41 СК України міститься вичерпний перелік випадків визнання шлюбу недійсним.

Як відомо, у СК України закріплено 2 способи встановлення недійсності шлюбу – адміністративний і судовий. Адміністративний порядок встановлення недійсності шлюбу полягає в анулюванні актового запису про шлюб органами державної реєстрації актів цивільного стану. Такий порядок має як своїх прибічників, так і противників. Так, на думку І. Я. Верес, анулювання актового запису про недійсний шлюб в органах реєстрації актів цивільного стану є ефективним, швидким способом позасудового усунення істотного порушення законів шлюбу. Інша група вчених справедливо вважає, що тільки судовий порядок визнання шлюбу недійсним повною мірою сприяє всебічному та повному дослідженню обставин справи, дотриманню законності, захисту прав і законних інтересів осіб, права яких були порушені внаслідок укладення недійсного шлюбу.

Таким чином український законодавець створює, так би мовити, альтернативний порядок покладення на жінку та чоловіка, які уклали шлюб із порушенням умов, встановлених чинним законодавством, сімейно-правової відповідальності. У випадках, передбачених ст. 39 СК України, судові органи

взагалі не беруть участь у притягненні таких осіб до сімейно-правової відповідальності. У випадках, передбачених ст. 40 СК України, суд зобов'язаний, розглянувши надані сторонами докази, притягнути осіб, які порушили передбачені законом умови укладення шлюбу, до відповідальності, тобто визнати шлюб недійсним. У випадках, передбачених ст. 41 СК України, суд може діяти двома шляхами – за наявності зазначених у відповідній нормі обставин визнати або не визнати недійсним шлюб. Відсутність чітких критеріїв притягнення до сімейно-правової відповідальності за порушення умов укладення шлюбу призводить до обмеженого застосування норм інституту недійсності шлюбу.

Аналіз судової практики показує, що судами частіше за все застосовуються саме норми ст. 40 СК України, в якій прямо зазначено, що шлюб визнається недійсним за рішенням суду, якщо він був зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка чи у разі його фіктивності. Крім того, як вірно зазначає О. Ю. Беспалов, недійсність шлюбу як захід відповідальності розглядається як застосування судом заходів примусу, додаткових обтяжень, обмеження прав несумлінного подружжя та інших осіб, передбачених сімейним і цивільним законодавством. Визнаючи шлюб недійсним, суд має одночасно вирішити інші питання: про те, з ким із подружжя залишаться діти, про утримання цих дітей, про поділ спільного майна подружжя, якщо з цього питання між подружжям є спір.

Однак на сьогодні склалася судова практика, відповідно до якої суд визнає шлюб недійсним без застосування наслідків його недійсності. Таким чином захід відповідальності у вигляді визнання шлюбу недійсним перетворюється на анулювання актового запису про реєстрацію шлюбу та позбавляється свого карального елемента. Виходячи з цього, є підстави вважати, що загальні й особливі наслідки недійсності шлюбу будуть застосовані судом тільки у випадку, коли вимога про це буде предметом позову разом із вимогою про визнання шлюбу недійсним.

Деякі вчені вважають, що винна у порушенні умов укладення шлюбу особа взагалі не має права звернутися до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним. Інші вважають, що винна в укладенні недійсного шлюбу особа має право пред'явити позов про визнання шлюбу недійсним, оскільки відмова від звернення до суду недійсна [5, с. 45-46].

На нашу думку, для такого твердження немає підстав. По-перше, у ст. 42 СК України не проводиться різниці між особою, винною в укладенні недійсного шлюбу, та особою, невинною в цьому правопорушенні. По-друге, згідно зі ст. 3 ЦПК України кожна дієздатна особа має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод

чи інтересів. По-третє, наявність або відсутність вини позивача у справах про визнання шлюбу недійсним не впливає на встановлення самого факту порушення законодавства під час укладення шлюбу. Таким чином, у випадку, якщо судом буде встановлено, що шлюб був укладений із порушенням встановлених СК вимог, а з таким позовом звернулася особа, яка під час укладення шлюбу знала про наявність цих перешкод, суд має визнати такий шлюб недійсним.

Викладене дає змогу зробити такі висновки.

1. Норми ст. 26 та 41 СК України потребують взаємоузгодження шляхом внесення відповідних змін до ст. 41 СК України.

2. Як захід відповідальності в сімейному праві визнання шлюбу недійсним має застосовуватися виключно в судовому порядку для підвищення ефективності цього заходу та можливості застосування наслідків недійсності шлюбу.

3. Для застосування судом наслідків недійсного шлюбу особа, права якої порушені внаслідок визнання шлюбу недійсним, має пред'явити про це вимогу в позовній заяві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рясенцев В. А. Недействительность брака. Советская юстиция. – 1969. – № 8. – С. 21-22.
2. Данилин В. И. Ответственность по советскому семейному праву : учеб. пособие. – Уфа : Изд-во Башкирского гос. ун-та, 1980. – 62 с.
3. Верес І. Недійсність шлюбу: порівняльний аналіз Сімейного кодексу України та сімейного законодавства інших держав. Право України. – 2013. – № 10. – С. 97-107.
4. Сімейний кодекс України : закон України від 10.01.2002 № 2947-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.
5. Сімейне право : підручник / За заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко. – Харків : ХНУВС, 2018. – С.45-46.